

Отримано: 28.10.2020 р.

Прорецензовано: 09.11.2020 р.

Прийнято до друку: 16.11.2020 р.

e-mail: zabula_@ukr.net

anasant196@gmail.com

DOI: 10.25264/2409-6806-2020-31-165-173

Антонюк Т., Антонова В. Видавнича продукція Української вільної академії наук (УВАН) у Німеччині з фонду відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2020. Вип. 31. С. 165–173.

УДК 930.1

Тетяна Антонюк, Вікторія Антонова

ВИДАВНИЧА ПРОДУКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК (УВАН) У НІМЕЧЧИНІ З ФОНДУ ВІДДІЛУ ЗАРУБІЖНОЇ УКРАЇНІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Дослідження розкриває наявні у фонді відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського видання Української вільної академії наук у Німеччині, які репрезентують процес її становлення, діяльності, розвитку, імена науковців, зусиллями яких постала УВАН. З'ясовано джерела фінансування наукової установи, видавничі можливості та здійснено книжкову характеристику документів, зібраних у фонді зарубіжної україніки НБУВ, їх змістовне наповнення.

Ключові слова: відділ зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Українська вільна академія наук у Німеччині, видання УВАН, українська еміграція, діаспора.

Tetyana Antonyuk, Victoria Antonova

PUBLISHING PRODUCTS OF THE UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES (UFAS) IN GERMANY FROM THE FUND OF VERNADSKY NATIONAL LIBRARY DEPARTMENT OF FOREIGN UKRAINISTICS

The study reveals the publications of the Ukrainian Free Academy of Sciences in Germany that are available in the fund of Foreign Ukrainistics Department of Vernadsky National Library of Ukraine and represent the process of its formation, activity, development, and the names of scientists whose efforts led to UFAS. Sources of funding the scientific institution and publishing opportunities was found out, and the book description of the documents along with their meaningful content was carried out. A significant number of documents published by UFAS reveal its scientific directions and opportunities. Through the efforts of UFAS in Germany, the scientific world has been replenished with dozens of important works which represent Ukrainian science. The review of UFAS publications was published in a separate series "UFAS Chronicle", and the publication "UFAS Bulletin" published monthly reports on the activities of the institution. Some groups (sections) prepared their "Collections" for printing. Monographs on current research were being published. The first issue of the bibliographic journal "Ukrainian Bibliological News", the main topics of which are bibliology, archival science and library science, was published in the series "Bibliography". The magazine kept records of Ukrainian printed materials in exile, published articles-reviews of UFAS leading scientists, analyzed the history of the magazine and reviews of new books about the figures of the Ukrainian word. Separate editions were published in the same series.

An important task of the activities of FUD is to open the fund and popularize the diaspora book culture. The foundations for the further development and activities of UFAS in Canada and the United States were laid precisely in Augsburg, Germany. By organizing a center for the preservation and development of Ukrainian science in Germany, Ukrainian scientists have launched activities to establish strong scientific ties with European scientists and made it possible to integrate Ukrainian science into the world.

Key words: Foreign Ukrainistics Department, Ukrainian Free Academy of Sciences in Germany, UFAS publication, Ukrainian emigration, diaspora.

У листопаді 2020 року науковий світ відзначатиме 75-літній ювілей утворення Української вільної академії наук (УВАН), яка упродовж десятиліть успішно утверджує науковий імідж України у вільному світі. У фонді відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ВЗУ ІК НБУВ) зберігається значна кількість документів видавництва УВАН та інших видавництв, які розкривають історію і діяльність головної наукової інституції

діаспори упродовж 75 років діяльності. Важливим завданням ВЗУ є розкриття фондів та популяризація книжкової культури діаспори, наукових й освітніх здобутків українства та сприяння їх інтеграції в скарбницю української культури. Постання і діяльність УВАН у Німеччині після Другої світової війни – це надзвичайно важлива подія для української науки. Саме в німецькому Аугсбурзі були закладені підвалини подальшого розвитку і діяльності УВАН у Канаді та США. Організувавши осередок збереження і розвитку української науки в Німеччині, українські вчені розгорнули тим самим діяльність з налагодження міцних наукових зв'язків з європейськими науковцями та інтеграції української науки в світовий простір.

Різні аспекти діяльності УВАН останніми роками досліджували відомі науковці-діаспорознавці в Україні, зокрема, А. Атаманенко [1; 2; 3], Н. Гриньох [6], Г. Клинова-Дацюк [7; 8], І. Опацький [10], М. Хімка [3; 11] та інші. Історія та здобутки УВАН відображені у працях діаспорних вчених В. Безушка [4], Л. Винара [5], Я. Рудницького [4] та багатьох інших дослідників і діячів УВАН. Їхні праці важливі для осягнення феномену УВАН, джерел її фінансування, активної видавничої діяльності, особливостей розвитку в несприятливих еміграційних умовах та взаємодії з науковими інституціями країн, в яких діяли центри установи й поза ними.

Друкована продукція УВАН, що зберігається у фондах НБУВ, є цінним джерелом дослідження всіх аспектів історії та діяльності наукової установи: обставин її відродження, структури, форм і напрямків діяльності, імен її очільників, дійсних членів, членів-кореспондентів, наукових працівників. Завданням даного дослідження є виявлення друкованої продукції УВАН у Німеччині у фонді ВЗУ, з метою надання книжкових характеристик і розкриття їх значимості для розвитку української науки та формування позитивного наукового іміджу України у світі, а також популяризації УВАН в її ювілейний рік.

Українська вільна академія наук виникла у листопаді 1945 року в Аугсбурзі (Німеччина) як інституція, що продовжила наукову традицію діяльності Всеукраїнської академії наук (ВУАН) у Києві 1920 – початку 1930-х років. Її заснували українські науковці, котрі емігрували з України переважно з політичних причин у роки Другої світової війни. Серед науковців, що відродили УВАН у Німеччині, відомі українські вчені Дмитро Дорошенко, Леонід Білецький, Петро Курінний, Володимир Міяковський, Володимир Державин, Віктор Петров, Левко Чикаленко та Дем'ян Горняткевич. Членами УВАН у Німеччині були як зазначені вище вчені, так і інші, зокрема, Борис Крупницький, Олександр Оглоблин, Наталія Полонська-Василенко, Петро Зайцев та інші. Науковці УВАН одночасно були працівниками інших українських науково-освітніх установ, що діяли на еміграції (Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), Українського вільного університету (УВУ), Українського технічно-господарського інституту (УТГІ) тощо). УВАН згуртувала навколо себе вчених різних поколінь і наукових напрямків і згідно з постановою президії Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині (ЦПУЕН) від 4 червня 1946 р. була визнана за центр наукової роботи в еміграції. Джерелами її фінансування з 1947 р. було «Товариство Прихильників УВАН», створене в Аугсбурзі, яке збирало добровільні пожертви українців, що опинилися в таборах для переміщених осіб. Багато зусиль для сприяння діяльності УВАН доклав президент ЦПУЕ в Європі Василь Мудрий та діячі цієї організації Володимир Кушнір і Богдан Сопінський. «Товариство Прихильників УВАН» збило солідні фонди, що дало змогу видати кілька десятків видань публікацій [4, с. 9]. Постійну посильну фінансову допомогу надавали установі, створені в еміграції та діаспорі, громадські організації та свідомі українці. Проте організаційна і науково-видавнича діяльність УВАН упродовж всієї історії її діяльності ускладнювалася браком задовільної фінансової бази.

В УВАН до 1946 року діяло вже 12 наукових груп, в яких працювали 86 дійсних членів. Академія мала три роди членів: 1) дійсні члени (академіки); 2) члени-кореспонденти; 3) члени – наукові співробітники. Згодом за проектом нового статуту було створено чотири відділи УВАН: 1. Історично-філологічно-філософський; 2. Правничо-економічний; 3. Природознавчий з підрозділом медичних наук; 4. Математичний з підрозділом технічних наук. При УВАН створено бібліотеку і архів, започатковано видання «Бюлетеню» і «Літопису», монографічні видання [5, с. 65].

Головним засобом наукової комунікації УВАН були наукові конференції і науково-інформаційні видання. З 20 січня 1946 р. до 1947 р. циклостилем УВАН видавала інформаційний «Бюлетень». З липня 1946 р. і до 1948 р. включно за редакцією відомого дослідника, архівіста Володимира Міяковського друкувався циклостилевим способом на правах рукопису «Літопис УВАН», на сторінках якого опубліковано переважно звіти з діяльності академії, матеріали до дискусій та хроніку. Від

1947 року започатковано видання наукових праць. Останніми роками в Україні «Бюлетень» і «Літопис УВАН» досліджували А. Атаманенко [1; 2; 3] та М. Хімка [3, 11].

Перші видання УВАН – це мімеографічні (циклостилеві) публікації, що сьогодні стали великою рідкістю так як мали невеликий наклад. Зокрема, це Тимчасовий статут «Тимчасове положення Української Вільної Академії Наук», видане для внутрішніх потреб членів з кінця 1945 р., який у 1948 р. замінено в Регенсбурзі на Шевченківській сесії новим, повним статутом, також надрукованим на мімеографі. Огляд праці УВАН друкувався у щорічних повідомленнях. Деякі з них були виготовлені для потреб Культурно-освітнього відділу ЦПІУЕ в Авгсбурзі, оскільки він підтримував УВАН фінансово, то мав мати і звіти про її працю за роки. Такі огляди діяльності УВАН друкував «Літопис УВАН». Загальне число «Літописів УВАН» – 13. Перший «Літопис» дає огляд праці УВАН за перше півріччя її існування, другий за 1946 р., третій за 1946 та 1947 роки і т. д. Найважливіший між «Літописами» – четвертий, бо він дає повний огляд усіх українських наукових установ на еміграції, починаючи з часу після війни по кінець 1946 року. «Літопис УВАН» ч. 10 – це перше видання УВАН у Канаді. У ньому подано огляд наукової праці українства під назвою «Розвиток української науки під прапором Шевченка» проф. Д. Дорошенка (Вінніпег, 1949). У 1951–1954 рр. вийшли окремі «Бюлетені Президії УВАН» та «Бюлетені УВАН у ЗДА» й Німеччині. Перші Бюлетені цінні тим, що дають автоконспекти (огляди, роблені самими авторами) усіх доповідей та праць, що їх було прочитано й продискутовано на наукових конференціях поодиноких груп науковців УВАН. Авторські конспекти в «Бюлетенях УВАН» за 1946–1947 рр. – це єдиний збережений слід про працю українських науковців на еміграції. Якщо їх видати друком у цілості, то ці авторські конспекти матимуть тільки бібліографічну вартість. «Бюлетень УВАН» перестав виходити через брак фінансів. Він дуже точний і повний огляд праці членів УВАН у початках її існування, є ніби науковою хронікою тих часів [4, с. 11–12].

Мовознавча група (за новим статутом «Мовознавча секція») випустила 1947 р. окремим відбитком анкету – «Запитник для збирання матеріалів до українського особового і місцевого назвознавства». Завдяки йому зібрано понад 250 відповідей з цінним ономастичним матеріалом із найрізноманітніших околиць України. Крім цього, на основі згаданого «Запитника УВАН» зібрано дуже багато матеріалів до місцевих назв в Україні. Як зазначав Я. Рудницький у статті «Видавнича діяльність УВАН 1945–1955», «станом на 1955 р. УВАН не могла видати всі напрацьовані дослідження членів УВАН, вони лежали в рукописах» [4, с. 12].

Менші циклостилеві (мімеографічні) видання УВАН у Німеччині такі: 1) доповідь відомого історика проф. Бориса Крупницького про «Методологічні проблеми української історії» (видано 1946 р.); 2) доповідь молодого українського історика м-гра Володимира Мацяка «Галицько-Волинська Держава в 1320–1340 роках» (Огляд історіографії та проблематика) – видано 1948 р.; 3) перша з американською проблематикою публікація УВАН – огляд інж. Л. Биковського «Українська Бібліотека при Стенфорд ун-ті в Пало Алто, Каліфорнія» (видано в 1947 р.); 4) Л. Биковського «Національна Бібліотека Української Держави» (видано 1947 р.). Серед більших публікацій мімеографом УВАН у Німеччині також видано Науковий збірник «Шевченко та його доба» – 135 с. друку. У ньому вміщено праці-довіді з першої Шевченківської Наукової Сесії УВАН в Авгсбурзі: проф. Віктора Петрова «Провідні етапи розвитку сучасного шевченкознавства»; проф. Ярослава Рудницького «Наголос у поезії Шевченка»; проф. Василя Лева «Лексика ранньої Шевченківської поезії»; проф. Сергія Жука «Скульптурні портрети Шевченка». Всі ці праці вийшли в 1947 р. ще й окремими відбитками й майже всі розійшлися [4, с. 13–14].

Перше видання УВАН, що появилось справжнім друком, це невеличка публікація з нагоди Шевченківської Сесії 1947 р. в Авгсбурзі «Автограф Шевченка 1857 року». Це видання одного Шевченкового листа з вступними поясненнями й фотографічним відбитком цього листа. Видання важливе для текстологічних дослідів над Шевченківською кореспонденцією і ще тим, що «ювілейне», бо видано його рівно в 90 років після його написання. Найбільше своїми розмірами видання УВАН в Німеччині, це праця двох українських учених Петра Курінного і Олекси Повстенка «Історичні пляни Києва» (Авгсбург, 1947 р. «ін-фоліо»). П. Курінний – директор Археологічного Відділу Історичного Музею в Києві й проф. Ол. Повстенко – відомий знавець Софійського Собору й архітектор – дають у своїй праці цінну збірку старих планів Києва та його ближчої околиці, починаючи з 1638 р. (з книги «Тератургими» Афанасія Кальнофойського) і завершують планом Києва 1888 р. Всі плани – достовірні фотографічні світлини з оригіналів, що зберігалися в Київському міському архіві, в Архіві

Києво-Печерської Лаври, в Церковно-Археологічному музеї колишньої Духовної академії в Києві, або врешті репродукції старших друкованих праць. Це видання УВАН дає якомога кращий образ топографічного розвитку столиці України з X століття до кінця XIX, і у цьому його велика вартість. До репродукції мап додано пояснення в чотирьох мовах: українській, англійській, французькій, німецькій, чим надано доступ до цієї праці всім науковцям світу. Частину накладу цієї книги опрацьовано в якісну обгортку й вона в такому вигляді є імпазантним й репрезентативним виданням [4, с. 14–15].

Поодинокі секції УВАН готували до друку свої «Збірники» й вони праця за працею виходили в друку. Перший том загального «Наукового Збірника» вийшов у 1952 р. в Нью-Йорку, а другий том у 1953 р. Найбільше на 1955 р. було опубліковано в УВАН археологічного матеріалу, у вигляді випусків «Археологічної Серії». Тут появилися цінні наукові розвідки: для збірника під загальним заголовком «Палеоліт України» праці проф. Ганни Закревської «Четвертинні відклади українського Полісся в межах Наддніпрянщини», та проф. Михайла Міллера «Палеоліт Надпоріжжя». Випуск другого археологічного збірника під загальним заголовком «Трипільська культура» вміщує розвідку відомого вченого д-ра Ярослава Пастернака «До проблеми поширення й хронології лінійнострічкової кераміки в Європі» із мапами та резюме в англійській та німецькій мовах. Остання праця цієї серії це розвідка проф. Н. Кордиш «Рибальство трипільської культури» (Авгсбург, 1949).

В серії «Література» вийшли станом на 1955 р. два числа, а саме: дослідження проф. Д. Чижевського «Культурно-історичні епохи» (Авгсбург, 1948) та проф. д-ра Л. Білецького «Віруючий Шевченко» (Вінніпег, 1949).

В серії «Книгознавство» опубліковано перше число «Бібліологічних вістей»: огляд Вол. Дорошенка «Літературно-Науковий Вісник» (Авгсбург, 1948); А. Животка «Нездійснені плани видання українських часописів» (Авгсбург, 1949) та Ю. Сірого «Із спогадів про українські видавництва» (Авгсбург, 1949).

З історичної серії з'явилася найвизначніша праця, підготовлена на широкій джерельній базі, дослідження проф. Бориса Крупницького «Гетьман Данило Апостол» (Авгсбург, 1948). В історично-літературній серії, названій «Шевченко та його доба», розпочато друк Шевченківського наукового збірника. Першим числом цього збірника вийшла монографія проф. Л. Білецького «Тарас Шевченко в Яготині» (Авгсбург, 1949). В серії математичній видано працю англійською мовою проф. Чудинова-Богун, в серії медичній «Фізіологічні основи патогенези невротичних і реактивних етапів» проф. М. Міщенко (Авгсбург, 1948), з англійським та німецьким резюме, а також праця проф. Б. Криницького «Вінклерівські химери й проблема організму як цілого» (Авгсбург, 1949). Цінною для медицини, етнографії та фармації є праця проф. Н.О. Осадчої-Янати «Лікарські рослини, що їх уживає населення Правобережної України в народній медицині» (Авгсбург, 1949). Підготовлена також праця проф. Дм. Зайцева «Матеріали до пізнання фавн жуків-скрипунуватних Лемківщини Лісових Карпат» (Авгсбург, 1949) й інші [4, с. 16–18].

УВАН у Німеччині спочатку складалася з фахових наукових груп. У 1947 році їх було вже 18 і вони об'єднували близько 150 науковців, які влаштували наукові конференції, а раз на рік спільну для всіх груп Шевченківську конференцію. У березні 1947 р., під час Шевченківської конференції УВАН відбулася нарада керівних членів, на якій Д. Дорошенко оголосив свого листа в справі заступлення його, в зв'язку з його від'їздом: «З огляду на мій від'їзд з Американської зони і неможливість часто скликати нараду Керівних Членів, прошу п.п. Керівних Членів УВАН: проф. д-ра Л. Білецького, проф. д-ра Д. Чижевського, проф. д-ра Я. Рудницького, проф. д-ра П. Герасименка, проф. М. Ветухова, проф. д-ра Л. Чикаленка та одного з основоположників УВАН проф. Курінного і Секретаря Президії проф. В. Міяковського скласти Президіяльне Бюро для керування всіма справами Академії. Голова Президіяльного Бюра має бути моїм заступником. Рішення Президіяльного Бюра дійсні при чотирьох присутніх членах Бюра... » [9, с. 3]. Перший президент УВАН Дмитро Дорошенко за короткий час діяльності у Німеччині зміг налагодити плідну видавничу діяльність установи. Як зазначає українська дослідниця Г. Клинова-Дацюк, «Найактивнішими роками у функціонуванні УВАН були 1946 р. – перша половина 1948 р., коли її членами було проведено 50 наукових конференцій, де виголошено 239 наукових доповідей. Серед видань академії – монографія Б. Крупницького «Гетьман Данило Апостол», збірники праць «Шевченко і його доба», «Українські бібліологічні вісті» та інші» [8, с. 57].

18 квітня 1948 року на нараді керівних членів УВАН у Регенсбурзі було обрано перших 24 дійсних членів УВАН, а з кінця 1948 року, через виїзд великої частини еміграції за океан, осередок

УВАН в Авгсбурзі почав втрачати динаміку розвитку. У кінці 1947 року переїхав до Канади Дмитро Дорошенко, керівництво УВАН у Німеччині перейшло до Президіяльного бюро на чолі з Л. Білецьким, а 1949 року президію УВАН перенесено до Вінніпегу. Частина членів УВАН у 1950 році переїхали до США, там обрали тимчасову управу і заснували Фундацію УВАН, яка мала матеріально підтримувати діяльність Академії. Першим президентом УВАН у США був обраний Михайло Ветухів. Німецьке відділення (Бюро УВАН) з 1950 року очолив Петро Курінний, а секретарем став Василь Дубровський. Структура Німецького відділення складалася з таких секцій: історична (голова – проф. д-р Б. Крупницький), археологічна (голова – проф. д-р П. Курінний), етнографічна (голова – проф. д-р В. Щербаківський), класичної філології (голова – проф. д-р А. Коцевалов), права (голова – проф. д-р Ю. Панейко), економічна (заступник голови – проф. В. Мартос), сходознавства (голова – проф. д-р В. Державин), педагогічна (голова – проф. д-р Г. Ващенко). Окрім секцій у структурі очолюваної П. Курінним установи були Інститути: Вивчення проблем Східної Європи (голова – проф. В. Мартос), Краєзнавства (голова – проф. П. Курінний), Археологічної технології (голова – проф. П. Курінний), археографічний (заступник голови – проф. д-р Н. Полонська-Василенко). Структурними одиницями відділення УВАН у Німеччині були Комітет охорони пам'яток української культури на чужині, Національний депозит особливого довір'я і взаємної допомоги, пресове бюро. Інформаційними органами УВАН у Німеччині були два бюлетені: Бюлетень внутрішнього зв'язку (українською мовою) (циклостилеве видання) та Бюлетень зовнішньої наукової інформації Секцій [10, с. 66–67].

У фонді ВЗУ зберігаються окремі видання УВАН, деякі у кількох примірниках. Більша частка друкованої продукції УВАН з фонду ВЗУ видана УВАН у Канаді та УВАН у США. Що стосується друкованої продукції УВАН у Німеччині, то це кілька десятків одиниць зберігання. Ми зупинимось на окремих виданнях та їх книжкових характеристиках.

Серед видань УВАН у Німеччині праці, що вийшли у серії «Slavistica» (комплекти), як у зшитках, так і окремими книжечками. «Slavistica» – це «серія неперіодичних публікацій на теми з слов'янських мов, літератур, культури, етнографії, старовини, передісторії слов'ян тощо, з окремою увагою до проблематики слов'янського Сходу» (Slavistica, ч. 3). Тут представлені праці Інституту слов'янознавства УВАН за ред. Я.Б. Рудницького, книги (комплекти) мають загальну тверду палітурку, проте кожне число – це окреме видання у м'якій палітурці. На палітурці й титулі кожного числа зображено логотип УВАН (у колі, яке нагадує зображення гривні князя Володимира, бачимо тризуб, навколо якого напис латиною (•Ukrainensis•Libera•Academia•Scientiarum•). Книга «Slavistica I–X (комплект)» містить числа, видані в Німеччині та Канаді. Всі ці числа з'явилися з друку накладом Товариства Прихильників УВАН. Зокрема число 1 (Авгсбург, 1948. 29 с.) присвячене темі «Завдання слов'янської філології й українська славістика». У ньому стаття Степана Смаль-Стоцького «Найближчі завдання славістики», що є скороченим текстом статті «Найближчі завдання славістики і україністики» (с. 7–14), надрукованої у Ювілейному збірнику на пошану акад. М.С. Грушевського, Київ, 1928, УАН, стор. 609–616, обговореної у Авгсбурзі 19 серпня 1948 р. на Науковій конференції мовно-літературознавчої секції УВАН, присвяченій 10-річчю з дня смерті акад. С. Смаль-Стоцького. На звороті титульного аркуша чорно-біла світлина автора, у виданні вміщено й інші світлини з важливих заходів УВАН, а саме: відкриття Інституту слов'янознавства УВАН 19 серпня 1948 р. На світліні доповідачі й президія (проф. В. Чапленко, д-р І. Сидорук, проф. д-р Л. Білецький, проф. д-р І. Раковський, проф. д-р Я.Б. Рудницький). У цьому ж числі праця Я. Рудницького «Українська славістика та її завдання» (с. 8–15).

Число 2 серії «Slavistica» містить працю В. Чапленка «Українізми в мові М. Гоголя» (Авгсбург, 1948. 28 с.). Титул паралельно англійською мовою, а також англійською мовою подано анотацію; число 3 представляє працю І. Сидорука «Проблема українсько-білоруської мовної межі» (Авгсбург, 1948. 23 с.); число 8 видруковане німецькою мовою, містить працю І. Мірчука «Das Dämonische der Russen und den Ukrainern. Ein Beitrag zur Bestimmung der ukrainischen Weltanschauung = I. Мірчук. Український та московський чорт. До характеристики українського світогляду» (Авгсбург, 1950. 22 с.).

Із археологічної серії видань наявний Збірник І. «Палеоліт України», ч. I. Окрема книжечка у м'якій палітурці містить статтю проф., д-ра геологічних наук Ганни Закревської «Четвертинні відклади українського Полісся в межах Наддніпрянщини» (Авгсбург, 1948. 29 с.).

Серія «Книгознавство. Бібліологічні вісті I – ч. 3» представляє працю Юрія Сірого (Тищенко) «Із спогадів про українські видавництва» (Авгсбург, 1949. 12 с.). Книжечка малого формату, палітурка м'яка, папір економний (наразі розсипається), автор подає власний досвід просування української книги в народ, особисте становлення, як видавця і публіциста, автора книг для дітей, громадського діяча. Він співпрацював із Михайлом та Сергієм Грушевськими, В. Винниченком та іншими визначними діячами українського відродження першої чверті ХХ ст. Ю. Сірий свою діяльність на ниві книговидання та книгорозповсюдження (організація українських книгарень, видавництв «Лан», «Дзвін», завідування редакцією «Літературно-Наукового Вістника» у Києві, а також досвід видавничої праці в еміграції) подає в контексті суспільно-політичних подій, притаманних першій половині ХХ ст. (Сірий Ю. Із спогадів про українські видавництва. Авгсбург: Товариство прихильників УВАН, 1949. 12 с.).

Видання історичної секції УВАН представляє читачам працю д-ра Любомира Р. Винара «Князь Дмитро Вишневецький» (Мюнхен, 1964. 93 с.). Автор присвячує цю книгу професорові Олександрові Оглоблину. Книга подарована НБУВ з бібліотеки Анни Фігус-Ралько, Вінніпег, Канада. Книга в м'якій палітурці, папір порівняно кращої якості, титульний аркуш паралельно англійською мовою. Передмову до видання написала Наталя Полонська-Василенко. Зміст книги присвячено історичній добі і родоводу Дмитра Вишневецького; подано аналіз протитатарської боротьби і формування Козаччини; висвітлено приїзд Д. Вишневецького до Литви і його молдавську політику, полон і смерть князя. Автор розкриває образ Байди-Вишневецького в народній творчості і поезії та подає загальну характеристику діяча. Додатки містять джерела до історії України-Руси, 1556–1558, листування Сулеймана I з Жигмунтом Августом та інші матеріали до історії України XVI ст. Подано бібліографію, анотацію англійською мовою та покажчик імен. Книга унаочнена чорно-білими ілюстраціями (портрет Дмитра Вишневецького, гербовий знак князів Вишневецьких, карто-схеми окремих частин території України XVI ст. тощо).

Історична секція УВАН у 1966 р. (спільне видання УВАН у Німеччині та УВАН у США) видала монографію Олександра Оглоблина «Опанас Любисевич 1732–1805. Мюнхен; Нью-Йорк: Дніпрова хвиля, 1966. 194 с.». Книга в м'якій палітурці, папір, порівняно з попередніми виданнями, кращої якості. У верхній правій частині титулу один перекреслений «шестигранник», що свідчить про обмежений доступ читачів до даного видання до другої половини 80-х років ХХ ст. Автор присвятив працю своїм батькам. Передмову написала Н. Полонська-Василенко. Дослідження має дві анотації німецькою і англійською мовами та паралельний титульний аркуш англійською мовою, а також бібліографію та покажчик імен. Монографія присвячена особистості О. Любисевича, яскравого представника гуртка новгород-сіверських автономістів і належить до циклу досліджень О. Оглоблина «Історії Русів».

Книга «Панейко Юрій. Теоретичні основи самоврядування. Мюнхен: Українська вільна академія наук в Німеччині, 1963. 194 с.» має м'яку палітурку, надрукована на цупкому папері, містить титульний аркуш паралельно німецькою мовою, також резюме німецькою мовою, іменний і предметний покажчик. Дослідження складається з двох частин: у першій проаналізовано динаміку й методи дослідів самоврядних інституцій, історичні основи самоврядування та основні ідеї організації французького й пруського самоврядування та англійської локальної адміністрації; у другій частині автор розглядає самоврядування в політичному та правничому аспектах, з'ясовує суть самоврядування та нагляд над ним, аналізує вплив виборчих систем на фаховість у самоврядуванні, а також на територіальне самоврядування.

Серед друкованої продукції УВАН у Німеччині і книга Василя Плюща «Нариси з історії української медичної науки та освіти. Книга I (Від початків української державности до 19 століття). Мюнхен, 1970. 342 с.». Книга малого формату, у м'якій палітурці, шрифт дрібний. На титулі два «шестигранники», пізніше закреслені, що свідчить про цілковиту заборону доступу читачів до цієї книги. Передмову до видання написала Н. Полонська-Василенко. Назву паралельно подано німецькою і англійською мовами. Видання складається зі вступу та окремих нарисів, починаючи від діяльності першого українського ученого медика Євпраксії-Зої (ХІІ ст.), першого українського доктора медицини Юрія Дрогобича (Котермака) (ХV ст.) і першої вищої медичної школи в Україні до кінця ХVІІІ ст. Василь Плющ представляє маловідомі і невідомі імена українських медиків, які зробили значний вклад у розвиток медичної науки: Іван Полетика, Нестор Амбодик-Максимович, Данило Самойлович, Мартин Тереховський, Олександр Шумлянський, Никон Карпинський, Степан

Андрієвський, Іван Орлай де Кобро. Дослідження побудоване на широкій джерельній базі, автор подає список першоджерел та праць, складених на підставі першоджерел: видання старих часів, дисертації українських учених медиків у закордонних університетах у XVIII ст., друківані праці українських учених медиків XVIII ст., рукописні праці українських учених медиків XVIII ст., література з історії медицини (підручники, монографії, великі праці), статті в різних часописах та збірниках, основні підручники, монографії та довідники з історії України, енциклопедії, біографічні словники. Видання має покажчик прізвиськ та імен. Книга 2 «Нарисів з історії української медичної науки та освіти (Дев'ятнадцяте і двадцяте століття. 372 с.)» В. Плюща вийшла з друку у 1983 році в Мюнхені під егідою УВАН у твердій палітурці, на якісному папері, на початку книги вміщено чорно-білу світліну проф., д-ра медицини В. Плюща. Титул паралельно українською, німецькою і англійською мовами. Передмову до видання написав проф. д-р медицини Роман Осінчук. У тексті «Від автора» розкрито історію підготовки цієї праці та акцентовано увагу на її особливостях. Передмова, текст «Від автора» та «Вступ» подані паралельно й англійською мовою. Зміст видання розкриває українську медичну та суміжні науки в XIX ст. Окремо подано розвиток мікробіологічної науки, фармакології, фармації та фармакогнозії, а також гігієни, санітарії та санітарної освіти, хірургії, офтальмології, оториноларингології, галузі внутрішніх хвороб, акушерства та гінекології, рентгенології, онкології, пошесні хвороби, стоматології. Останній нарис присвячений медичній освіті в Україні. Після кожного нарису подано списки літератури. Завершує працю список імен. Видання, на нашу думку, є цінним здобутком, оскільки розкриває українську медичну традицію в теорії і практиці як окремий процес.

Праця Наталії Полонської-Василенко «Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина. Том I. 397 с.», вийшла друком у видавництві «Дніпрова хвиля» у 1965 році під егідою УВАН у Німеччині. Титульний аркуш паралельно німецькою мовою. На українському титулі проштамповано напис: *Bibliothek im Dr. A. Chajkowskoj W. Petryshyn*. На початку праці чорно-біла світлина з портретним зображенням проф. Н. Полонської-Василенко. Текст від видавництва повідомляє, що «праця вміщує в собі незвичайно цікаві, а сьогодні, може й унікальні матеріали про останній етап у боротьбі Запоріжжя за його вольності, зібрані й опрацьовані авторкою на основі важливих джерельних матеріалів, що збереглися ще були в архівах Києва, Одеси, Дніпропетровського» (с. 5). Більша частина матеріалів та праць авторки, що вміщені в цьому виданні, друкувались у наукових збірниках в Україні в роках 1926–1940. Передмову до видання написав О. Оглоблин. Сама ж праця вміщує такі важливі дослідження, як: Історики Запоріжжя (Збірник на пошану акад. Д. Багалія, Київ, 1927); До історіографії Запоріжжя XVIII сторіччя (Записки історично-філологічного факультету Львівського університету, т. I, Львів, 1940); З історії останніх часів Запоріжжя (Записки історично-філологічного відділу ВУАН, ч. IX, Київ, 1926); До історії повстання на Запоріжжі 1768 року (Науковий збірник УВАН, ч. I, Нью Йорк, 1952); Зруйнування Запорізької Січі (Вісник ООЧСУ, ч. 7–8, Нью Йорк, 1955); Маніфест 3 серпня року 1775 в світлі тогочасних ідей (Записки історично-філологічного відділу ВУАН, кн. XII, Київ, 1927); Майно запорізької старшини як джерело для соціально-економічного дослідження історії Запоріжжя (Праці Комісії для виучування соціально-економічної історії України, т. I, Київ, 1931). Праця має покажчики: іменний та топографічних назв.

Книга «Запоріжжя XVIII століття та його спадщина. Том II. 247 с.» надрукована в 1967 р. також в Мюнхені, в «Дніпровій хвилі». Містить два титульні аркуші: українською і англійською мовами. У передмові авторка пояснює, що цей том тісно зв'язаний з першим томом, він дає переважно документальну картину історії Південної України після зруйнування Запорізької Січі, розподілу «запорізької спадщини», соціальний та національний склад «спадкоємців» запорозьких козаків, господарства на запорозьких землях та адміністрації. Авторка пише у передмові: «Статті, що друкуються в цьому томі, були переважно надруковані у виданнях Української Академії Наук, і фірма Української Вільної Академії Наук підкреслює внутрішній зв'язок між цими академіями» (див. Передмову). Зміст видання має такі тематичні заголовки: Заселення Південної України в середині XVIII ст. (Чорноморський Збірник, Варшава, 1944 р., стор. 1–27); До історії першої Новоросійської губернії (1764–1774) (Науковий збірник Українського вільного університету, т. VI, Мюнхен, 1956, стор. 28–55); Перші кроки єврейської колонізації в Південній Україні (зі студій над історією колонізації) (Праці єврейської археографічної комісії УВАН, т. II, Київ, 1930, стор. 56–88); Південна Україна року 1787 (зо студій з історії колонізації) (Записки історично-філологічного відділу ВУАН, кн. XXV, Київ, 1930 р. стор. 157–164); Матеріали до історії гірничої промисловости Донбасу (Праці Комісії для виучення

соціально-економічної історії України. Т. I, 1931 р., стор. 165–188); Південна Україна після зруйнування Січі (Наукові записки Українського вільного університету, ч. 7, Мюнхен, 1965, стор. 189–216). Видання вміщує покажчик імен та топографічних назв. Обидві книги «Запоріжжя XVIII століття та його спадщина» мають солідний обсяг, м'які палітурки, надруковані на якісному папері, містять узагальнюючі таблиці статистичних даних у тексті.

Книжечка, що вийшла у серії «Slavistica № 78» «Чижевський Д. Культурно-історичні епохи. Авґсбург; Montreal: Накладом Т-ва прихильників УВАН, 1978. 16 с.» демонструє на палітурці і титулі вихідні дані українською і чеською мовами. На титулі проштампований напис: «J.V. Rudnyčuk collection», тобто ця книга потрапила до НБУВ з колекції Я. Рудницького. Виготовлена у м'якій палітурці, має зображення логотипу УВАН. Автор розглядає історію як культурну і стильову цілісність, пропонує модель культурно-історичної епохи, обґрунтовує думку про хвилеподібну теорію розвитку культурних стилів та історії.

Отже, УВАН у Німеччині з 1945 року діяла як важлива інституція комунікації зі світом, формувала на території західних держав об'єктивне уявлення про Україну, її науку і перспективи. Науковці УВАН піднімали в європейських наукових колах українське питання в його об'єктивному трактуванні, спонукали західних науковців до зацікавлення питаннями української науки як предметом наукового дослідження. Своїми ґрунтовними студіями вчені УВАН руйнували створену в радянській історіографії концепцію розвитку історичного знання і утверджували об'єктивну концепцію української науки, перш за все, в українознавстві, забезпечували своєю працею помітний поступ української науки у світі. Високу місію розвитку вільної української науки Академія у Німеччині успішно виконувала, а закладену нею тенденцію розвитку наукової думки продовжили українські вчені в Канаді та США. Друкована продукція УВАН у Німеччині з фондів НБУВ є найпереконливішим доказом утвердження позитивного іміджу України в світі та розвитку українознавства, яке в кінці 80-х років XX ст. та на початку XXI ст. стало доступне для українського читача і сприяло прискоренню процесів державотворення та реформування всіх сфер суспільного життя в Україні. У подальшому вважаємо за необхідне оприлюднити видавничі здобутки УВАН у Канаді та США, які зберігаються у фондах НБУВ, розкрити їх книжкові характеристики у порівнянні з виданнями перших років УВАН у Німеччині.

Список використаних джерел та літератури:

1. Атаманенко А. «Бюлетень» Української Вільної Академії Наук 1946–1947 рр. як джерело до вивчення діяльності УВАН у Німеччині. *Вісті УВАН*. Нью Йорк, 2004. Ч. 3. С. 31–45.
2. Атаманенко А. Літопис Української Вільної Академії Наук про наукові установи. *Український історик*. 2001. Рік XXXVIII. Ч. 1–4 (148–151). С. 179–194.
3. Атаманенко А., Хімка М. Літопис Української Вільної Академії Наук (1946–1948). *Українська періодика і сучасність*. Львів, 2005. Вип. 9. С. 188–194.
4. Безушко В., Рудницький Я. Видання УВАН у першому десятилітті: 1945–1955. *Літопис УВАН*. Вінніпег, 1955. Ч. 13. 22 с.
5. Винар Л. Відродження українського наукового життя після Другої світової війни: 1945–1952. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. 2007. Вип. 9. С. 60–71.
6. Гриньох Н. Діяльність українських науково-історичних установ у Канаді в 50–80-і рр. XX ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. 2007. Вип. 9. С. 129–138.
7. Клинова-Дацюк Г. Історичні дослідження в Українській вільній академії наук у Німеччині Ді-Пі періоду (1945–1952 рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. 2015. Вип. 23. С. 97–102.
8. Клинова-Дацюк Г. Українська вільна академія наук у Німеччині: виникнення та розвиток установи в 1945–1952 рр. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2019. Вип. 52. Т. 2. С. 55–61.
9. Нарada керівних членів УВАН 28 березня 1947 року. Літопис УВАН. 1947. Ч. 5. 4 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/22239/file.pdf> (дата звернення: 09.08.2020).
10. Опацький І. Еміграційний період діяльності Петра Курінного. Емінак. 2018. № 2 (22). Т. 2. С. 65–71. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/xmlui/handle/6789/8826?show=full> (дата звернення: 15.09.2020).
11. Хімка М. «Літопис Української Вільної Академії Наук» як джерело до історії української науки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. Острого, 2006. Вип. 6. С. 34–41.

References

1. Atamanenko A. «Biuletyn» Ukrainiskoi Vilnoi Akademii Nauk 1946–1947 rr. yak dzherelo do vvyvchennia diialnosti UVAN u Nimechchyni. *Visti UVAN*. NiuYork, 2004. Ch. 3. P. 31–45.
2. Atamanenko A. Litopys Ukrainiskoi Vilnoi Akademii Nauk pro naukovy ustanovy. *Ukrainskyi istoryk*. 2001. Rik XXXVIII. Ch. 1–4 (148–151). P. 179–194.

3. Atamanenko A., Khimka M. Litopys Ukrainskoi Vilnoi Akademii Nauk (1946–1948). *Ukrainska periodyka i suchasnist*. Lviv, 2005. Vyp. 9. P. 188–194.
4. Bezushko V., Rudnytskyi Ya. Vydannia UVAN u pershomu desiatylitti: 1945–1955. *Litopys UVAN*. Vinnipeh, 1955. Ch. 13. 22 s.
5. Wynar L. Vidrozhennia ukrainskoho naukovooho zhyttia pislia Druhoi svitovoi viiny: 1945–1952. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Istorychni nauky*. 2007. Vyp. 9. P. 60–71.
6. Hrynokh N. Diialnist ukrainskykh naukovo-istorychnykh ustanov u Kanadi v 50–80-i rr. XX st. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Istorychni nauky*. 2007. Vyp. 9. P. 129–138.
7. Klynova-Datsiuk H. Istorychni doslidzhennia v Ukrainskii vilnii akademii nauk u Nimechchyni Di-Pi periodu (1945–1952 rr.). *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Istorychni nauky*. 2015. Vyp. 23. P. 97–102.
8. Klynova-Datsiuk H. Ukrainska vilna akademiia nauk u Nimechchyni: vynyknennia ta rozvytok ustanovy v 1945–1952 rr. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2019. Vyp. 52. T. 2. P. 55–61.
9. Narada kerivnykh chleniv UVAN 28 bereznia 1947 roku. *Litopys UVAN*. 1947. Ch. 5. 4 s. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/22239/file.pdf> (data zvernennia: 09.08.2020).
10. Opatskyi I. Emihratsiinyi period diialnosti Petra Kurinnoho. *Eminak*. 2018. № 2 (22). T. 2. P. 65–71. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/xmlui/handle/6789/8826?show=full> (data zvernennia: 15.09.2020).
11. Khimka M. «Litopys Ukrainskoi Vilnoi Akademii Nauk» yak dzherelo do istorii ukrainskoi nauky. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Istorychni nauky*. Ostroh, 2006. Vyp. 6. P. 34–41.